

УДК 37.014

DOI 10.69842/prof2024.2.3

*Юлія НОСКО, Ірина БУЖИНА,
Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ, Олена МАКСИМЕНКО,*

***Yuliya NOSKO, Irina BUZHINA,
Leonid BYVALKEVYCH, Olena MAKSYMENKO***

ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PATRIOTISM AS THE BASIS OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

У статті обґрунтовано, що у сучасній Україні формування патріотизму і громадянськості виявляються актуальними напрямками. Сьогодні український народ захищає не лише свою незалежність й суверенітет, а й попереджує порушення прав і свобод населення Західної Європи. Констатовано, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах українського суспільства вимагає від особистості не лише опанування культурними цінностями власного етносу, а й поваги до звичаїв, традицій представників інших етносів. Висвітлено, що в процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. Проблема

формування патріотизму здобувачів вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності.

Мета розділу – проаналізувати процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Висновки. 1. Формування патріотизму є основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сучасних університетів. 2. Важливим аспектом формування патріотизму здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини. 3. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти пов'язаний з громадянською відповідальністю та громадянську ініціативністю і активністю, патріотичною свідомістю. 4. Формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення власного громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. 5. Формою формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики. 6. Прояви патріотизму: гордість за досягнення Вітчизни, повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження національних і культурних традицій, переживання за невдачі і втрати рідної країни. 7. Патріотизм й національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить формування громадянської зрілості.

Ключові слова: заклади вищої освіти, здобувачі вищої освіти, національно-патріотичне виховання, формування патріотизму, патріотизм.

The article substantiates that in modern Ukraine, the formation of patriotism and citizenship are actual trends. Today, the Ukrainian people defend not only their independence and sovereignty, but also warn against violations of the rights and freedoms of the population of Western Europe. It was established that the formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education in the conditions of Ukrainian society requires the individual not only to master the cultural values of his own ethnic group, but also to respect the customs and traditions of representatives of other ethnic groups. It is highlighted that in the process of forming patriotism as the basis of national-patriotic education, students of higher education of various specialties must develop a sense of state responsibility. The problem of the formation of patriotism among students of higher education is becoming more and more urgent.

The purpose of the chapter is to analyze the process of formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education.

Conclusions. 1. Formation of patriotism is the basis of national-patriotic education of students of higher education at modern universities. 2. The feeling of love for the Motherland is an important aspect of the formation of patriotism of students of higher education in various specialties. 3. The process of forming the

patriotism of higher education students is connected with civic responsibility and civic initiative and activity, patriotic consciousness. 4. The formation of patriotism should be aimed at realizing one's civic duty on the basis of patriotic, national and universal spiritual values. 5. We consider the study of the National Anthem of Ukraine, assimilation of respect for state paraphernalia, as a form of formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education. 6. Manifestations of patriotism: pride in the achievements of the Motherland, respect for the historical past, careful attitude to national memory, preservation of national and cultural traditions, grief over failures and losses of the native country. 7. Patriotism and national-patriotic upbringing of higher education students will ensure the formation of civic maturity.

Key words: institutions of higher education, students of higher education, national-patriotic education, formation of patriotism, patriotism.

Постановка проблеми. У сучасній Україні формування патріотизму і громадянськості виявляються актуальними напрямками. Сьогодні український народ захищає не лише свою незалежність й суверенітет, а й попереджує порушення прав і свобод населення Західної Європи. Формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах українського суспільства вимагає від особистості не лише опанування культурними цінностями власного етносу, а й поваги до звичаїв, традицій представників інших етносів. В процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. Проблема формування патріотизму здобувачів вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні педагогічні розвідки розкривають окремі напрями формування патріотизму в контексті національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти, що досліджено в працях: О. Виноградової, М. Імерідзе, В. Скуратівського, Л. Писаревої, Т. Філімонової, В. Шинкаренко та ін.

В. Демешкевич досліджує особливості патріотичного виховання молоді. М. Імерідзе, С. Люльчак аналізують національно-патріотичне виховання як основу становлення патріотизму та важливі аспекти національного виховання. С. Грищенко, А. Загородня, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук та ін. характеризують в своїх дослідженнях різні аспекти проблеми національно-патріотичного виховання.

Методологія дослідження базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Наукова новизна. Доведено, що основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є патріотизм.

Методи дослідження – для обґрунтування процесу формування патріотизму здобувачів вищої освіти проведений аналіз наукової, педагогічної, методичної літератури.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Недостатньо вивченими вважаємо практичні засади формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Мета розділу – проаналізувати процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти як основа національно-патріотичного виховання в освітньому середовищі вітчизняних університетів потребує детального вивчення як в теоретичному, так і в практичному аспекті.

Як патріотичне, так і громадянське виховання в наш час стало пріоритетом для вітчизняної вищої освіти. Викладачі ЗВО, відчують підвищену відповідальність у цьому плані. Існує потреба пов'язати патріотизм та громадянське виховання з долею України як держави: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейський Союз. Науково-педагогічні працівники цікавляться розвивальним змістом, методами і технологіями, які б сприяли кожному здобувачу вищої освіти, незалежно від обраної спеціальності стати справжнім громадянином та патріотом. Нинішня освітня ситуація спонукає до науково обґрунтованих проєктів і практичних рекомендацій в даному напрямі.

Педагогіка виховання та процес національно-патріотичного виховання для сучасних здобувачів вищої освіти мають бути доповнені та збагачені сучасними напрямками.

Як стверджує вітчизняний дослідник М. Імерідзе, у сучасний період пріоритетом громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання є формування громадянської зрілості та патріотизму (Імерідзе, 2023: 265–266).

Нині визначення патріотизму в більшості наукових розвідок вітчизняних науковців, що досліджують цей напрям, визначається як почуття цінності, яке втілюється в любові до свого народу, Батьківщини, держави. Вважають, що почуття патріотизму є національним. Почуття патріотизму повинно в собі мати спонукальну силу до важливих аспектів діяльності. У високому сенсі патріотизм має визначати моральні орієнтири особистості здобувача освіти: справедливістю, честю, милосердям, турботою про оточуючих.

Метою формування патріотизму, вітчизняні вчені, які досліджують проблему вважають, конкретизацію через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю здобувачів вищої освіти патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів та ін. (Імерідзе, 2024: 34–40).

В процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. При цьому, слід пам'ятати про уміння відстоювати власну ідейну позицію. Також необхідно враховувати, той факт, що державницьке виховання не є водночас соціальним вихованням. В цьому процесі важливе долучення здобувачів до вищих моральних переживань та цінностей: альтруїзму, совісті, справедливості. Результатом процесу формування є державницький світогляд.

Маємо констатувати, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сьогодні стало пріоритетом для вітчизняних закладів вищої освіти.

Викладачі ЗВО, відчуваючи підвищену відповідальність у цьому плані, масово включилися на досягнення мети з формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання. Вони свідомо пов'язують її з долею країни: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейський освітній простір.

Щодо формування особистості патріота України в закладах вищої освіти, на думку вітчизняних вчених, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, здатного побудувати громадянське суспільство, бути спроможними дотримуватись законів та захищати права людини набуває сьогодні особливого значення. С. Грищенко зазначає, що в основі цього процесу має бути самовиховання як процес свідомого перетворення людиною самого себе, своїх тілесних, душевних сил і властивостей, соціальних якостей (Грищенко, 2009: 47). Як доводить вчена, соціальні якості, такі як патріотизм, залежні також й як від громадянсько-патріотичного, так й від національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Якщо розглядати державницьке виховання здобувачів вищої освіти, вважаємо за потрібне констатувати, що бакалавранти більш потребують формування патріотизму як інноваційного напрямку виховання, ніж магістранти. Причому, це відносимо до різних спеціальностей. Маємо зазначити, що у державницькі орієнтованого здобувача освіти є чітке розуміння здорового життя держави України. Розуміння розподілу соціальних ролей, урахування індивідуальних особливостей; колективних видів відповідальності, також є компонентом державницького виховання, яке лежить в основі формування патріотизму здобувачів вищої освіти. Прикладом може бути функціонування студентського парламенту (Імерідзе, 2024: 34–40).

Формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в Україні розглядається як один з найважливіших компонентів як політичної соціалізації, так й соціальної активності.

Зазначимо, що завдання як формування патріотизму, так й національно-патріотичного виховання мають спиратися на забезпечення самовизначення особистості кожного здобувача вищої освіти різних спеціальностей.

В основі наших наукових розвідок лежить визначення основ патріотизму – патріотичного виховання, що розкрито в (Концепції

громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000): «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000: 6). Нашим дослідженням доведено, що, важливим є дотримання головного завдання формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання: «формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення» (Концепція національно-патріотичного виховання молоді, 2009). Спираємося на думку науковців щодо патріотичного виховання (С. Грищенко, А. Загородньої, О. Ілішової, Д. Єфімова, Н. Макогончук), яке трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 122; Загородня, 2013: 26).

Маємо потребу у розмежуванні патріотичного і громадянського виховання. Необхідно упорядкувати категорію «громадянськість». Під громадянськістю розумітимемо відповідальне ставлення здобувачів вищої освіти до Батьківщини, народу, держави, громадянської солідарності, справедливості, злагоди. Ключовими позиціями щодо громадянськості мають бути: громадянське виховання, потрібне для збереження і зміцнення держави, розвитку нації; немає громадянина взагалі – є громадянин держави; духовно-моральна основа формує як патріотизм, так й громадянське виховання.

Процес формування патріотизму неможливий без врахування основ національно-патріотичного виховання. Цей процес визначається комплексною системною і цілеспрямованою діяльністю органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у здобувачів вищої освіти високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності,

незалежності України (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2009).

Актуальною є теза про важливість самобутності процесу патріотичного виховання. Відмінність у розмежування патріотизму і громадянськості існує: для патріотизму – діяльнісна любов до народу, Батьківщини, держави; для громадянськості – почуття відповідальності до цих категорій.

Досліджуючи процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання, маємо констатувати, що патріотичне і громадянське виховання є рівноцінними способами досягнення мети, які комплексно охоплюють соціальні (щодо громадянськості) та моральних (щодо патріотизму) якості. Автори даного огляду доводять, що цілісність патріотичного і громадянського виховання допомагає становленню патріота як ідеалу всебічно розвиненої особистості, що є важливим для здобувачів вищої освіти. Патріотизм як почуття – цінність і громадянськість як згусток продуктивних особистісних функцій здобувачів освіти спрямовані на об'єднання народу та суспільства. Тобто, патріотизм як основа національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є почуттями єдності нації. Процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання засновано на фундаменті суспільно значущих моральних поглядів і переконань молоді, яка вчиться в закладах вищої освіти (Імерідзе, 2024: 34–40).

Заклади вищої освіти сучасної України практично створили державно орієнтовану модель формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти (як для бакалаврантів, так й магістрантів).

Формування патріотизму бакалаврантів та магістрантів різних спеціальностей спирається на *основні напрями національно-патріотичного виховання*: орієнтир на процеси в державі (почуття відданості державі, державно-патріотичне виховання, орієнтація на національні інтереси, патріотизм); ставлення до суспільства (громадянське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості – громадянськості, поваги до закону, соціальній активності й відповідальності); відношення до культури (визнання культурних цінностей, виховання духовності, національної самобутності) та ін. (Демешкевич, 2021).

Водночас, щодо визначення патріотизму сьогодні погоджуємося з тезами наукових розвідок вітчизняних вчених М. Імерідзе, С. Люльчак, де вони наголошують, що «патріотизм – це чинник і

засіб організації та самоорганізації людського суспільства» (Імерідзе & Люльчак, 2022: 33). Вважаємо це важливим для подальшого вивчення даної проблеми.

Проаналізуємо зміст процесу реалізації національно-патріотичного виховання та його морального й соціального підґрунтя. **Національно-патріотичне виховання** передбачає: створення системи комплексного методичного супроводу діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО, які беруть участь у ньому; формування у здобувачів вищої освіти почуття гордості за свою Батьківщину, готовності до захисту інтересів Вітчизни, відповідальності за майбутнє України на основі розвитку програм національно-патріотичного виховання, у тому числі військово-патріотичного виховання. Важливим є також й громадянське виховання здобувачів. Це, перш за все, створення у молоді активної громадянської – державницької позиції. До цього процесу відносимо також й різні форми самоорганізації, самоуправління та формування стабільної системи моральних настанов. Указ Президента України «Стратегія національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року виокремлює основні напрями досягнення мети національно-патріотичного виховання: «удосконалення нормативно-правової бази стосовно національно-патріотичного виховання; підвищення ролі української мови як національної цінності та невід’ємного елемента національно-патріотичного виховання, здійснення заходів з її популяризації; забезпечення підтримки україномовних дитячих і молодіжних друкованих видань, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі патріотизму, поваги до історичного минулого та духовної й культурної спадщини, популяризація читання як соціально важливого вміння» (Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019).

Нашими науковими розвідками доведено, що збільшується увага до формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Праці М. Імерідзе доводять, що «патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить як формування громадянської зрілості, так і повноцінний всебічний розвиток молоді та всієї держави загалом» (Імерідзе, 2023: 272).

Наголошуємо, що національна вища школа передовсім має виховувати справжніх патріотів, громадян України, що досягли громадянської зрілості саме в процесі набуття професійної освіти

в університеті. Отже, проблема формування патріотизму залишається натеper важливою і значущою для освітнього середовища вітчизняних закладів вищої освіти.

В. Скуратівський вважає за необхідне в процесі формування патріотизму спиратися на прояви патріотизму: «1) гордість за досягнення Вітчизни (в науці, економічній діяльності, спорті); 2) повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті; 3) збереження та опанування національних і культурних традицій; 4) переживання за невдачі і втрати рідної країни, страждання через її біди. На сучасному етапі патріотизм має бути офіційною ідеологією. Морального сенсу патріотизму надає те, що він «є однією з форм і особистих і суспільних інтересів, ефективним засобом переведення загальнолюдських цінностей на рівень індивідуальної свідомості» (Скуратівський, 2002: 471–472). У наших наукових розвідках необхідно розглянути поняття «війна». «Війна – складне соціально-політичне явище, стан суспільства, в якому основним видом діяльності є організована збройна боротьба між державами, класами або націями (народами). Стан війни у суспільстві визначається наявністю організованої збройної боротьби в тій чи іншій специфічній формі, яка змінює основні форми його буття. У ХХ ст. війна включила в об'єкт руйнування не тільки воєнні формування, а й цивільне населення, природне середовище» (Скуратівський, 2002: 89).

Щодо особистісного підґрунтя виховання громадянина-патріота, вітчизняні дослідники наголошують на необхідності розвитку у здобувачів вищої освіти таких цінностей як честь, справедливість, солідарність, а також формування вираженої у поведінці моральної позиції, деякі вчені вважають за необхідне розширення співпраці між суспільством та державою у сфері національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Сьогодні, в умовах війни з агресивною країною-сусідом, що напала на Україну та веде війну, наша нація живе повноцінним життям, вона здатна захистити себе політично за допомогою держави завдяки патріотизму власних громадян. У цей період якраз патріотизм та громадянськість проявляються в ставленні до держави та дотриманні обов'язків громадянина.

Спираючись на роботи В. Шинкаренка, О. Виноградової, Л. Писаревої маємо констатувати, що визначення поняття «патріотизм» в сучасних умовах має спиратися на «високу моральну якість

яка орієнтується на найвищі людські взірці, дотримується принципів природовідповідності, культуровідповідності здобувачів вищої освіти, та виховує в них любов до Батьківщини» (Шинкаренко & Виноградова & Писарева, 2019: 358–361).

Нашим дослідженням доведено, що зміцнення й поглиблення найцінніших громадянських якостей здобувачів вищої освіти в наш час, формує їхню активну життєву позицію, а також поглиблює й прискорює процес формування патріотизму молоді України.

Однією з форм формування патріотизму здобувачів вищої освіти у сучасний період є роз'яснення серед здобувачів вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992, нова редакція 23.04.2022) (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022), Військової присяги на вірність українському народові та військових статутів, організації зустрічей з ветеранами російсько-української війни, відвідування військових кафедр закладів вищої освіти (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України, 1992, 2022 (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022)). Формою формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики, змісту державних символів.

Необхідно відмітити, що у процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, саме національно-патріотичне виховання є основою для усвідомлення студентами важливості їх участі в житті сучасної України. Також наголосимо, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у ЗВО необхідно запроваджувати з метою формування громадянської зрілості. Особливу увагу потрібно приділяти здобувачам вищої освіти бакалаврату різних спеціальностей.

В контексті цього маємо зауважити, що волонтерство також є важливим напрямом для формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Всі учасники освітнього середовища ЗВО мають пам'ятати, що формування патріотизму здобувачів в умовах закладу вищої освіти – це гнучка саморегулююча система. Ця система повинна реагувати на

національні, освітні, культурні, суспільні та інші потреби молоді в процесі отримання ними вищої освіти.

С. Грищенко наголошує, що «процес національно-патріотичного виховання потрібно будувати так, щоб він сприяв накопиченню позитивного досвіду і відповідної поведінки» (Грищенко, 2009: 47). А це вже змусить замислитися на сутністі національної ідеї та процесом формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

С. Грищенко доводить, що особистісне самовизначення також грає важливу роль в процесі формування патріотизму: «позитивною стороною особистісного самовизначення є те, що молода людина має здатність самостійно формувати систему цінностей, на базі яких вона досягне формування готовності до прийняття рішень відносно різноманітних аспектів життєвої перспективи». Вчена стверджує, що формування патріотизму тісно пов'язане з особистісним самовизначенням (Грищенко, 2019: 131). Цей факт також вважає важливим й Ю. Руденко (Руденко, 2014: 9).

У наш час вища освіта України потребує самореалізації і самоактуалізації особистості (Про освіту: Закон України, 2017), формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. В них утверджуються якості громадянина – патріота України (Імерідзе & Люльчак, 2022: 31–37; Про освіту: Закон України, 2017).

Підсумовуючи маємо констатувати, що найважливішим аспектом формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини, готовність її захищати й навіть іти на смерть заради неї.

Висновки. 1. Формування патріотизму є основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сучасних університетів. 2. Важливим аспектом формування патріотизму здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини. 3. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти пов'язаний з громадянською відповідальністю та громадянську ініціативністю і активністю, патріотичною свідомістю. 4. Формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення власного громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. 5. Формою формування патріотизму як основи національно-

патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики. 6. Прояви патріотизму: гордість за досягнення Вітчизни, повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження національних і культурних традицій, переживання за невдачі і втрати рідної країни. 7. Патріотизм й національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить формування громадянської зрілості.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження державного патріотизму, що ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні.

Список використаних джерел

1. Грищенко С.В. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2009. 252 с.

2. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 1. С. 119–123.

3. Демешкевич В.А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. 2021. URL: www.management.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (дата звернення 11.10.2024).

4. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*. Вип. 10. 2013. С. 24–28.

5. Імерідзе М.Б. Громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання як основа становлення громадянської зрілості. *Теорія і методика професійної освіти: колективна монографія*. Північноукраїнська наукова платформа. Чернігів: Десна Поліграф, 2023. Вип. 1. С. 288.

6. Імерідзе М.Б. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти як актуальний напрям професійної освіти. *Дидактика: науковий журнал*. Вип. 2(9).2024. С. 34–40.

7. Імерідзе М.Б., Люльчак С.Ю. Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». 2022. Вип. 17(173). С. 31–37.

8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. *Педагогічна газета*. № 6 (72). 2000. С. 6.

9. Концепція національно-патріотичного виховання молоді від 27.10.2009 року. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (дата звернення 13.10.2024).

10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 14.10.2024).

11. Про освіту: Закон України: від №2145-VIII від 05.09.2017. *Верховна Рада України*: Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.10.2024).

12. Руденко Ю. Український патріотизм: політична освіта і виховання зростаючих поколінь. *Освіта*. 2014. № 43 (15-22 жовт. 2014). С. 9.

13. Скуратівський В. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002.

14. Стратегія національно-патріотичного виховання (2019): Указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення 12.10. 2024).

15. Шинкаренко В., Виноградова О., Писарева Л. Сутність понятійного апарату патріотичного виховання особистості. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. № 2(65). 2019. С. 358–361.

References

1. Hryshchenko, S.V. (2009). *Samovykhovannia osobystosti: [Self-education of the individual]: monohrafiia. [monograph]*. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni T.H. Shevchenka (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

2. Hryshchenko, S.V., Ilishova, O.M., Yefimov, D.V., Makohonchuk, N.V. (2022). Problema natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. [The problem of national and patriotic education]. *Innovatsiina pedahohika, – Innovative pedagogy*. Vol. 44: 1, pp. 119–123 [in Ukrainian].

3. Demeshkevych, V.A. (2021). Osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia molodi v konteksti rozvytku suchasnoho suspilstva. 2021. [Peculiarities of patriotic education of youth in the context of the development of modern society. 2021]. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

4. Zahorodnia, A. (2013). Suchasne rozuminnia patriotychnoho vykhovannia molodi. Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu, [Modern understanding of patriotic education of youth. Theory and methodology of education management]. Vol. 10, pp. 24–28 [in Ukrainian].

5. Imeridze, M.B. (2023). Hromadiansko-patriotychno vykhovannia v konteksti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia yak osnova stanovlennia hromadianskoi zrilosti. [Civic and patriotic education in the context of national and patriotic education as a basis for the formation of civic maturity]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: [Теорія і методика професійної освіти]* kolektyvna monohrafiia. [collective monograph]. Pivnichnoukrainska naukova platforma. Chernihiv: Desna Polihraf, Vyp. 1. 2023 [in Ukrainian].

6. Imeridze, M.B. (2024). Formuvannia hromadianskoi zrilosti zdobuvachiv vyshchoi osvity yak aktualnyi napriam profesiinoi osvity. [Formation of civic maturity of students of higher education as a relevant direction of professional education]. *Dydaktyka: [Didactics]* naukovyi zhurnal. [scientific journal]. Vyp. 2(9). pp. 34–40 [in Ukrainian].

7. Imeridze, M.B., Liulchak, S.Iu. (2022). Formuvannia hromadianskoi zrilosti v protsesi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity. [Formation of civic maturity in the process of national-patriotic education of students of higher education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka*. – *Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko*. Seriiia «Pedahohichni nauky», Vol. 17(173), pp. 31–37 [in Ukrainian].

8. Kontseptsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavy (2000). [The concept of civic education of the personality in the conditions of the development of the Ukrainian state]. *Pedahohichna hazeta*, 6 (72): 6. [*Pedagogical newspaper*] [in Ukrainian].

9. Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi (2009). [The concept of national and patriotic education of youth] vid 27.10.2009 roku. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (data zvernennia 13.07.2024) [in Ukrainian].

10. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: [About military duty and military service] Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 1992. Nova redaktsiia 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (data zvernennia 14.07.2024) [in Ukrainian].

11. Pro osvitu (2017): [About education]: Zakon Ukrainy: [Law of Ukraine] vid № 2145-VIII vid 05.09.2017. [vid № 2145-VIII vid 05.09.2017]. *Verkhovna Rada Ukrainy*: Kyiv. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 18.07.2024) [in Ukrainian].

12. Rudenko, Yu. (2014). Ukrainskyi patriotyzm: politychna osvita i vykhovannia zrostaiuchykh pokolin. [Ukrainian patriotism: political education and education of the growing generations]. *Osvita*. [*Education*]. № 43 (15-22 zhovt. 2014), p. 9 [in Ukrainian].

13. Skurativskiy, V. (2002). Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk. [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

14. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia (2019): [Strategy of national and patriotic education] Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 18 travnia 2019 roku № 286/2019 (data zvernennia 18.07.2024) [in Ukrainian].

15. Shynkarenko, V., Vynohradova, O., Pysarieva, L. (2019). Sutnist poniatiinoho aparatu patriotychnoho vykhovannia osobystosti. [The essence of the conceptual apparatus of patriotic education of the individual]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho*. – *Scientific Bulletin of the MNU named after V.O. Sukhomlynskyi*. *Pedahohichni nauky*. № 2(65), pp. 358–361 [in Ukrainian].

Юлія НОСКО **Yuliya NOSKO**

ORCID 0000-0003-1077-8206
Scopus ID 56880366900

ORCID 0000-0003-1077-8206
Scopus ID 56880366900

*Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та
початкової освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна)
E-mail: ulianosko5@gmail.com*

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Preschool
and Primary Education
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ulianosko5@gmail.com*

Ірина БУЖИНА **Irina BUZHINA**

ORCID 0000-0002-7455-2794

ORCID 0000-0002-7455-2794

*Доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
психології и педагогіки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(Одеса, Україна)
E-mail: bugina.irina@gmail.com*

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy,
Odessa State University
of Internal Affairs
(Odesa, Ukraine)
E-mail: bugina.irina@gmail.com.*

Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ **Leonid BYVALKEVYCH**

ORCID 0000 0002 5500 416X

ORCID 0000 0002 5500 416X

*Кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри техно-
логічної освіти та інформатики,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: manofmystery@ukr.net*

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Associate Professor of the Department
of Technological Education
and Informatics,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: manofmystery@ukr.net*

Олена МАКСИМЕНКО **Olena MAKSYMENKO**

ORCID 0009-0005-1860-6355

ORCID 0009-0005-1860-6355

*Кандидат педагогічних наук,
доцент, Вчений секретар,
Державний університет
інфраструктури та технологій
(Київ, Україна)
E-mail: maksimenkoelnavas@gmail.com*

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Academic Secretary,
State University infrastructure
and technologies,
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: maksimenkoelnavas@gmail.com*